

УДК 159.928.22(063)

Карина Дмитрівна ЦИГІЧКО,

студентка факультету психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник: Олена Володимирівна МИЛОСЛАВСЬКА,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ТВОРЧИСТЬ ЯК СКЛАДОВА ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Тези присвячені теоретичному огляду особливостей обдарованості особистості, з акцентом на творчість як її складову, аналізу проблем навчання і виховання обдарованих дітей в теоріях вітчизняних і зарубіжних вчених.

Ключові слова: обдарованість, особистість, творчість.

У сучасних умовах розвитку української освіти головною її метою є формування особистості, здатної до активної творчої діяльності. З погляду психології творчості можливо віднайти шляхи вирішення цієї проблеми. Розкрити основні механізми творчості, підходи зарубіжних та вітчизняних учених до розвитку творчої особистості.

Проблема розкриття механізмів творчості, психології розвитку творчості вченими розглядається по різному. У різні історичні часи визнавались: мімезис (Платон), інтуїція (А. Бергсон, Б. Спіноза та інші), інсайт (М. Вертгеймер та інші), потреба творчої самореалізації (А. Маслоу).

Платон, наприклад, відносив до творчості все, створене людиною: «... Усе, що викликає перехід з небуття у буття – творчість ...». В інтерпретації І. Канта творчість є чимось рідкісним і вражаючим – це таємниця: «Новизна стає тут джерелом і засобом пожвавлення уваги. Творчість усе більше суб'єктивується і з універсальної перетворюється на окрему здібність людини» [1].

Актуальність дослідження обраної теми зумовлює те, що проблема обдарованості є важливим питанням для суспільства та характеризується різнобічністю, складністю й багатомірністю поглядів. Виявлення, навчання і виховання сучасних обдарованих дітей завжди буде нести суперечливий характер. Саме тому, скоріш за все, сучасний рівень психологічної підготовки педагогів у роботі з обдарованими дітьми, на

жаль, є недостатнім. Це призводить до неправильної оцінки їх особистісних якостей.

Сьогодні питання обдарованості розглядають не тільки у психології, але й педагогіці, соціології та біології. Більшість психологів визнає, що рівень і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості та соціального середовища, опосередкованого діяльністю дитини [2].

Обдарованість вивчалась і досліджувалась в системі поглядів можливостей обдарованої особистості, питань діагностики обдарованості, індивідуального підходу до такої особистості. Свої дослідження присвятили і вітчизняні, і зарубіжні педагоги й психологи. Серед них – О. Антонова, О. Музика, О. Кульчицька (Україна), Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Панов, Б. Теплов (Росія), Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Дж. Равен, Ф. Уільямс (США), А. Біне (Франція).

Психологію обдарованості як самостійну галузь психологічної науки вперше виділив німецький психолог В. Штерн. «Обдарованість, – зауважував він, – це загальна здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя». Власне за ознакою пристосування вчений розмежовує поняття «обдарованість», «талант» і «геніальність». Характерна особливість таланту полягає, на його думку, в «обмеженні розумових здібностей однією галуззю змісту», а суть геніальності – в «самостійній довільній творчості». Він розглядав інтелектуальну схильність до виконання актів мислення як форму прояву обдарованості [3].

У психологічному словнику обдарованість – «...це генетично обумовлений компонент здібностей, що розвивається або деградує...» [4].

Виділяють обдарованість технічну, наукову, музичну, художню. Вищими рівнями обдарованості є талант і геніальність. Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності [5].

На сьогодні більшість психологів визнає, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) і соціального середовища, опосередкованого діяльністю дитини (ігрової, навчальної, трудової). Також не можна ігнорувати і роль психологічних механізмів саморозвитку особистості, що лежать в основі формування і реалізації індивідуального обдарування [6].

Ознаки обдарованості – це ті особливості обдарованої дитини, які мають прояв у його реальній діяльності та можуть бути оцінені

на рівні спостереження за характером його дій. Ознаки явної (виявленої) обдарованості зафіксовані в її визначенні і пов'язані з високим рівнем виконання діяльності. Разом з тим, обдарованість дитини слід розглядати в єдності категорій «хочу» і «можу», тому ознаки обдарованості охоплюють два аспекти поведінки обдарованої дитини: інструментальний і мотиваційний. Інструментальний – характеризує способи його діяльності, а мотиваційний характеризує ставлення дитини до тієї чи іншої сторони дійсності, а також до своєї діяльності [7].

У Мюнхенському чотирирічному лонгітюдному дослідженні обдарованості (1984–1988) продемонстрована незалежність когнітивних факторів обдарованості: інтелекту, креативності, соціальної компетентності, музичних і сенсомоторних здібностей [8].

В обдарованості можна виділити як якісний, так і кількісний аспект. Аналіз якісних характеристик обдарованості передбачає виділення різних якісно своєрідних видів обдарованості у зв'язку зі специфікою психічних можливостей людини і особливостями їх прояву в тих чи інших видах діяльності. Аналіз кількісних характеристик обдарованості дозволяє описати ступінь вираженості психічних можливостей людини [9].

Кожна людина від природи є творчою. На сьогодні існують різноманітні способи виявлення обдарованих дітей. Але є проблема у діагностиці й розвитку обдарованих і талановитих дітей.

За Б. М. Тепловим, здібності можуть розвиватися безмежно, досягати високого ступеня, тобто таланту, або найвищого – геніальності. При цьому обдарованість – не проста сума здібностей, а нова якість [10].

У психології розрізняють, зокрема, такі типи обдарованості: – інтелектуальна обдарованість – виявляється в здібності до навчання, опанування вже створеної культури. Її ще називають «шкільною обдарованістю» (за В. Є. Чудновським). Зазвичай, їй властива швидка розумова діяльність – швидке засвоєння й узагальнення матеріалу; – творча обдарованість (за Е. Торренсом) – це чутливість до проблем, вад, прогалин у знаннях, дисгармоній [11].

Систематизація основних підходів до вивчення обдарованості та креативності дозволила розвести такі фундаментальні поняття як «творчість», «обдарованість» і «креативність»: творчість розглядається як характеристика діяльності суб'єкта, що відповідає вимогам екстраординарності її як результату, так і способів здійснення; обдарованість трактується як характеристика психологічних ресурсів суб'єкта, які виступають психологічними механізмами щодо діяльності творчого типу; креативність являє собою якість (стан) обдарованої

особистості, яка є детермінантом творчого ставлення людини до світу і реалізується в особливому типі поведінки.

Отже, попри значні здобутки вчених, єдина концепція обдарованості досі не створена, і в цьому перспектива подальших досліджень науковців. Головним напрямом розвитку сучасної освіти є загальнодержавна програма пошуку, практичної діагностики, навчання, виховання і розвитку обдарованих дітей, націлена на підготовку творчої людини, талановитих фахівців.

Список бібліографічних посилань

1. Хеллер К. А. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков // Психология развития: хрестоматия / ред. А. К. Болотова, О. Н. Молчанова. М. : ЧеРо ; Омега-Л, 2005. С. 83–89.
2. Шадриков В. Д. О содержании понятий способности и одаренность. М. : Педагогика, 1986. 144 с.
3. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
4. Краткий психологический словарь / сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М., 1985. 216 с.
5. Щорс В. В. Як не помилитися у виявленні ранньої обдарованості дитини. *Обдарована дитина*. 2007. № 3. С. 53–62.
6. Ананьев Б. Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. М. : Директ-Медиа, 2008. 209 с.
7. Грабовский А. И. К вопросу о классификации видов детской одаренности. *Педагогика*. 2003. № 8. С. 13–18.
8. Кант І. Критика практичного розуму. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
9. Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н. С. Лейтеса. М. : Академия, 1996. 416 с.
10. Теплов Б. М. Способности и одаренность. Избранные труды : в 2 т. М. : Педагогика, 1985. С. 129–139.
11. Чудновский В. Э. Нравственная устойчивость личности: психологическое исследование М. : Педагогика, 1981. 208 с.

Одержано 24.03.2019

Тезиси посвящены теоретическому обзору особенностей одаренности личности, с акцентом на творчество как ее составляющую, анализа проблем обучения и воспитания одаренных детей в теориях отечественных и зарубежных ученых.

Ключевые слова: одаренность, личность, творчество.